

HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

100 ÅRS JUBILÆUM

ASKOV HØJSKOLE DEN 5. OKTOBER 2002

Over 170 mennesker mødte op til Historisk Samfunds 100-års jubilæums arrangement, der blev holdt i Festsalen på Askov Højskole - der hvor det hele begyndte. Foto: Torben Hvass. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Tale til Historisk Samfunds 100-års jubilæum på Askov

Af formanden for Historisk Samfund for Ribe Amt: Jørgen Dieckmann Rasmussen, Esbjerg

Det hører til sjældenhederne at blive inviteret til en 100-års fødselsdag, og sker det endelig, er fødselaren ikke altid i fin fysisk form. Men det er Historisk Samfund for Ribe Amt, der i dag lørdag den 5. oktober markerer sin 100 års fødselsdag på Askov Højskole.

Udgangspunktet

At jubilæumsfestlighederne finder sted på Askov Højskole er ingen tilfældighed. Det var derfra initiativet udgik, det var her foreningen blev stiftet, og netop højskolen blev – som på så mange andre områder i disse år – det egentlige kraftcenter i den nystiftede forenings arbejde, også selv om en række udefrakommende personer kom til at stå i spidsen for den nystiftede forening.

Den første bestyrelse havde stiftamtmand G. Stemann fra Ribe som formand og højskoleforstander Ludvig Schrøder, Askov, som næstformand. Højskolelærer Poul Bjerger, Askov, var kasserer og sekretær. De øvrige medlemmer af bestyrelsen var konsul Chr. Breinholt, Esbjerg, overlærer J. Olsen, Varde, provst J. Nissen, Brørup og pastor J. Richter, Vejen. Alle ægte engagerede borgere i regionens udvikling og historie.

For os i dag antyder navnene på bestyrelsesmedlemmerne og deres stillingsbetegnelser måske ikke ligefrem, at historien i Ribe Amt skulle til at være for folket. I 1902 var det dog ikke så lidt af en revolution, at borgere og

andet godtfolk stiftede en forening, der skulle til at fremme arbejdet med historien i blot en enkelt egn af Danmark, i dette tilfælde Ribe Amt. Som det blev formuleret i vedtægternes paragraf 1, var formålet med Historisk Samfund at virke til »oplivelse af den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie«, idet man ville »søge at samle oplysninger om folks liv og færd i tidligere tider her i amtet og beskrive og vække forståelse for de minder fra ældre og nyere tid, som denne landsdel rummer«. Midlerne til opfyldelse af målet var afholdelse af offentlige møder med foredrag rundt om i amtet, »dels ved udgivelse af en årbog eller mindre hæfter i så stort et omfang, som pengemidlerne tillade det – dog som regel ikke over 12 ark årlig – hvori der fremdrages og fortælles om emner af nævnte art på en jævn og letlæselig måde, samt endelig ved at tilskynde til og mulig fremhjelpe udgivelsen af samlede bearbejdede af historiske emner, der særlig vedrører amtet«.

Kortere kan det udtrykkes ved at sige, at stiftelsen af Historisk Samfund for Ribe Amt markerede et brud med den historiske elites monopol – lidt på linie med Venstres overtagelse af regeringsmagten på den politiske scene i 1901. Også historien skulle demokratiseres. Det kom til udtryk i valg af emner – nu skulle ikke kun latinske og/eller middelalderkilder anvendes eller samfundets øverste lag have deres historie skrevet. De almindelige mennesker og deres

historie skulle med, og det skulle formidles på en letforståelig måde, så alle kunne have fornøjelse og udbytte af det. Også på det punkt var der tale om et nybrud – historisk litteratur omkring år 1900 var overordentlig akademisk og indforstået.

Kontingentet til den nye forening måtte heller ikke skræmme folk bort – det var 2 kr. om året eller 25 kr. for altid.

Arbejdet begynder

Den nystiftede forening kom godt fra start og kunne allerede i 1903 præsentere sin første årbog. Den rummede naturligvis de obligatoriske oplysninger om foreningens stiftelse og overvejelser i den anledning, men ellers var emnerne f.eks. oplevelse af den historiske sans, Peder Paladius, jydepotter, folkelig retsfølelse, jagt på brændevinstøj, indbyrdes undervisning samt en nekrolog over højskolelærer Heinrich Nutzhorn, der døde i 1903.

På samme måde blev de følgende årbøger blandet i indhold, så der var noget for enhver fra forskellige hjørner af Ribe Amt. Et princip der gælder for redaktionen den dag i dag.

Som årbøgerne hurtigt beviste, var der i Ribe Amt personer, der både kunne og ville fortælle historie. Drivkraften bag det hele var formodentlig højskolelærer Poul Bjerge, der i 1891 havde forsøgt sig med at udgive Årbog for Dansk Kulturhistorie. Formålet med den var næsten identisk med Historisk Samfunds senere årbog Fra Ribe Amt, men blot havde den ikke en geografisk afgrænsning. Årbog for Dansk Kulturhistorie blev ingen succes og ophørte i 1900, men det var uden tvivl lærerigt for Poul Bjerge at prøve kræfter med den.

Andre aktiviteter

I de første mange år var Historisk Samfund den eneste historiske institution i Ribe Amt med

undtagelse af Antikvarisk Samling i Ribe. Der var derfor opgaver nok at tage fat på, og det blev gjort. Tankevækkende er det, at mange af de emner, Historisk Samfund for Ribe Amt tog op og arbejdede med, senere kom ind under museernes lovpligtige arbejdsområder. Det gælder f.eks. arkæologiske undersøgelser, hvor Historisk Samfund var i gang med Kapelbanken ved Sig i 1935 og Vardehus Slotsbanke i 1936, ligesom Historisk Samfund i 1970'erne gennemførte registreringer af mindesmærker, nedlagte skoler, andelsmejerier og -slagterier, forsamlings- og missionshuse. Også fredninger af gamle vejspor i Alslev Sogn og Varde Plantage, Skt. Folmers Kilde i Alslev Sogn, »Æ grå sten« i Alslev Sogn, naturfredningen af Kvie Sø samt fredningen af Gammeltoft Hede i Henne Sogn stod Historisk Samfund for Ribe Amt bag.

Aktiviteterne afspejler opfattelsen af, at historien skulle sikres, så den også kunne opleves af en senere eftertid. Det er desuden blevet fulgt op ved møder og arrangementer, hvor historiske steder er blevet vist frem for medlemmerne og andre interesserede.

Oplevelsen af den historiske sans stimulerede endvidere andre historiske aktiviteter. Bl.a. begyndte man rundt omkring at interessere sig for den helt lokale historie, hvilket f.eks. førte til oprettelsen af Aastrup Sognearkiv allerede i 1913. I 1920'erne kom yderligere lokalarkiver til, bl.a. Ølgod og ikke mindst Esbjerg, denne nybyggerby fra 1868 som klassisk uddannede historikere hårdnakket benægtede havde en historie, men som Historisk Samfund for Ribe Amt allerede i 1909 hjalp på vej med sin første byhistorie, S. Alkærsgis Havn og By bd. 1.

Fra 1944 og fremefter kom Historisk Samfund til at stå som udgiver af en lang række bøger. De handlede om sogne eller hele herreder eller kunne være specialundersøgelser eller tilgængeliggørelse af kilder, som var cen-

trale for lokalhistorikere. Mange af disse bøger var ikke kommet til verden uden Historisk Samfund, for manuskripterne havde ofte brug for trimning af en trænet redaktør, og så var der hele økonomien og al det praktiske bag en bogproduktion, som privatpersoner kun undtagelsesvis selv binder an med eller har mulighed for at gennemføre.

Desuden har Historisk Samfund for Ribe Amt gennem kurser og øvrige aktiviteter inspireret adskillige borgere i Ribe Amt til selv at gå i gang med slægts- eller lokalhistorisk arbejde. Også på den måde har foreningen spillet en betydningsfuld rolle.

Endelig blev foreningen model for andre tilsvarende foreninger i Danmark. Ligesom andelsmejerierne, der også udgik fra Ribe Amt, spredte ideen om amtshistoriske samfund sig til det øvrige land i løbet af nogle få år, men Historisk Samfund for Ribe Amt var det første og er dermed i dag det ældste.

Og fremtiden?

At fylde 100 år, være i fuld vigør og have tro på fremtiden er måske specielt, men det er tilfæl-

det for Historisk Samfund for Ribe Amt. Vi har haft fornøjelsen at se museer og lokalarkiver vokse frem og løse opgaver, vi som amtsforening ikke har mulighed for at udføre i dag. Vi har glæde af et godt samarbejde med både arkiver og museer i det daglige.

Vi er dog stadig den eneste amtsdækkende forening, der løfter lokalhistorien op over kommune- og institutionsgrænser. Folkets historie. Den er der – og vil der altid være – en bred interesse for. Til billige penge, for takket være støtte fra mange sider er Historisk Samfund for Ribe Amt i stand til at give medlemmerne stort udbytte for kontingentet. Som det stod i slutbemærkningen i en af foreningens tidligste hvervebrochurer: »Man vil se af det foregående, at man får god vederlag for sine penge«.

Sådan skal det også være i fremtiden.

Tale ved 100 års jubilæet i Historisk Samfund for Ribe Amt på Askov Højskole.

Af: Stiftprovst Jens Thorkild Bak, Ribe

Det forhold, at jeg står her i dag, må være udtryk for, at man altid indhentes af historien, eller at ingen undgår sin skæbne, eller at fædrenes synder nedarves på sønnerne i indtil syvende led – for så vidt som det altså var, om ikke netop en far, så dog en provstekollega i

stiftet, der for 100 år siden var medinitiativtager til dannelsen af Historisk samfund, og som bl.a. ved sin programartikel »Om oplevelse af historisk sans« var med til at formulere det, der skulle være arbejdets og foreningens fokus.

Og lad det være sagt straks: I en sammenlig-

ning med provst J. Nissen i Brørup er min eneste kvalifikation som jubilæumstaler, at jeg endnu er i live.

Endnu et forhold skal straks fra begyndelsen være tilstået. Mit personlige udgangspunkt for det historiske er af een bestemt grund, som jeg straks skal komme til, et andet amt end Ribe, nemlig det sønderjyske.

Selv om jeg er opvokset i et hjem, der på det intellektuelle plan i høj grad var sig bevidst, hvad den historiske fortælling betød til oplysning og oplivelse, kom historien selv først ind i mit liv på et meget sent tidspunkt.

Det skete, da jeg i 1983, som 31 årig, direkte fra universitetet blev sognepræst i Møgeltønder i Sønderjylland. Det blev for mig intet mindre end en åbenbaring, placeret ved diverse køkkenborde eller på traveture med gode mennesker, igennem mine 10 år der at få et landskab, et sogn, et sted åbnet, karakteriseret, samlet og belevet med personer og begivenheder igennem den mands minde erindring, der stadig trivedes i bedste velgående.

Jeg fandt ud af, hvad der stadig forekommer mig jo i grunden at være en mærkværdig erkendelse, at verden er til – uden for teorien.

Personer står lyslevende ud af historiebøgerne. Jeg talte med – men begravede også siden hen – de sidste veteraner fra Første Verdenskrig, dem, der havde været tvunget med i en krig, der, som de sagde, ikke var deres. Veteraner, som til mindste detalje, time for time, huskede slag, de havde deltaget i, kosten de havde fået eller manglet, officerernes råben, kammeraternes skrig, men tankevækkende nok aldrig med et ord viste interesse for eller viden om den side af krigen, som fortælles og analyseres i historiebøgerne. Sammenholdt med den menige soldats virkelighed var spørgsmålet om krigens baggrund og formål tydeligvis bare en sandkasse for folk,

der var så heldige ikke selv at have ørerne i maskinen.

Jeg traf en frisk kone i halvfemserne, hvis mand var kommet til Møgeltønder som en af de russiske krigsfanger, tyskerne anbragte som karle rundt på gårdene for at holde landbruget i drift sammen med de tilbageblevne kvinder og børn, mens mændene var indkaldt til tjeneste. Efter krigen havde han til fods gået den lange vej hjem til Rusland for at hente de nødvendige papirer, så han kunne blive gift med den pige, han havde mødt.

Jeg fik et venskab med en af pigerne fra Noldes blomsterbilleder. En elskelig kone. Hun havde været datter på nabogården til hans på Gammeldige ved Vidåen. Der boede hun stadig omend benene var blevet krogede, og stuen den mest ydmyge jeg nogensinde har set, og vand og el først indlagt for nylig, var der Noldebilleder på væggen fra den gang kunstneren havde måttet handle sig til æg og mælk. Hun og hendes mand havde trods alt forstået og værdsat kunsten, i modsætning til den driftige bonde, der senere overtog Noldes gård og som noget af det første nedrev og brændte ladeporten, hvor Nolde havde udført et kæmpemaleri. Han måtte da også senere erkende, at det var det dyreste bål, han nogensinde havde fået ild i.

Spørgsmålet her i dag kunne så være: findes der historier overalt i landet? Eller simpelthen: Findes historien overalt?

Ja, i princippet. Ja, selvfølgelig – hvad netop denne forsamling i dag naturligvis ikke behøver at belæres om. Om end man måske kan tilføje, at Sønderjylland, Møgeltønder og marsken op gennem 18 og 1900 tallet på grund af en række velkendte omstændigheder både har tiltrukket sig historie og været udfordret til at blive ved at fortælle sin historie længere op imod 2002 end nok så mange andre lokaliteter.

De særlige karaktergivende omstændigheder i den forbindelse var og er, i parantes bemærket:

For det første: Forholdet mellem det danske og det tyske, som både er et modsætningsforhold og en ganske forunderlig og øjneåbnende Zweiströmigkeit.

For det andet: De særlige erhvervsgeografiske forhold i marsken, et kulturlandskab i stadig forandring, med det store historiske skel sat mellem tiden før og tiden efter afvandingen i begyndelsen af 1930'erne.

For det tredje det forhold, der kort karakteriseret ved titlen på Steffen Søndergaards registrant over Møgeltønder fra 1895: Slotsby og bondeby. Dvs. Møgeltønderhus's, det senere Schackenborgs næsten 800 årige historie som et fixpunkt i Ribe stifts historie, i nationshistorien og ikke mindst i den lokale socialhistorie, men spændingen mellem herremænd og fæstere, hvoraf den sidste levede i min tid, dog under betegnelsen forpagter; med et gods og dets ejere, som en hel egn igennem århundreder har været mere eller mindre afhængige af.

Men igen: Findes historien overalt?

Ja, det gør den selvfølgelig. Da jeg kom til Ribe i 1993, følte jeg mig, skønt Ribe kun er en forvokset landsby, anbragt i en orienteringsløs stenbyørken – fordi jeg endnu ikke kendte dens historie. Og jeg mærker som måske de fleste den længsel, hver gang jeg kører gennem landskaber og steder, længslen efter at kende de ord, begivenheder og historie, som kan åbne og beleve det sete for mig. Om end jeg sjældent eller aldrig giver mig tid til at rette op på uvidenheden.

Vist findes historien, men den er under pres, hvad jo allerede provst J. Nissen i Brørup havde erkendt. Og dette pres, som historien og historierne er udsat for, og som ikke er blevet mindre i de forløbne hundrede år, vil jeg gerne sige lidt om.

Historie, i hvert fald i den forstand, hvori jeg gerne vil tale om den, beror dybest set på, ja skabes af et forhold mellem sted og sjæl, mellem lokalitet og sjæl. Hvis stedet mister sin betydning, så forsvinder historien også. Det er det, der er sket i dag, hvor markedet med dens grænseløshed har afløst stedet som betingelse og fixpunkt for menneskets liv, og hvor lokalhistorikeren derfor et langt stykke er blevet registrant af et dødsbo.

Jeg siger det for at konstatere en ånds- og kulturhistorisk kendsgerning og ikke for at tage stilling hverken for eller imod liberalismen.

Grænseløsheden, eller med et andet ord: stedløsheden i skikkelse af markedet og med teknologierne som hjælperedskaber, er i dag vores altdominerende livsvilkår.

Tillad mig i den forbindelse et idehistorisk tilbageblik: Livet i det førmoderne samfund, dvs. samfundet indtil ca. 1800 tallet, var karakteriseret ved bindinger og begrænsninger til alle sider, socialt, moralsk og i forholdet til de almindelige levevilkår. Tilværelsen formede sig efter livslove, som blev anset for urokkelige.

Man var ikke i tvivl om, at friheden, skønheden og fuldkommenheden, var noget der alene hørte himlen til. En glans, et genskin derfra kunne lånes i ideernes grænseløse verden, i kunsten, poesien, religionen, lærdommen og dannelsen, men det var kun et lån. Eneste chance for på det personlige plan at frigøre sig fra det jordiske livs begrænsninger og plager, for i stedet at hellige sig den himmelske verden, lå i muligheden for en indre tilbage-trækning, altså i diverse former for fordybelse, herunder de former den kirkelige og religiøse tradition stillede til rådighed. Men derudover kunne man naturligvis håbe på den endegyldige frigørelse, som døden formodedes at give mulighed for.

I løbet af 18 og 1900 tallet går himlen i

opløsning som en forestilling om noget, nogen kan have glæde af. Eller rettere: Den ekspropieres af videnskaben, der trækker den ned på jorden og inddrager den til verdslig brug.

Ideverdenen nyttiggøres nu i den elektroniske og biokemiske industri, i bioteknologi, genteknologi, medie- og kommunikationsteknologi m.m. Det himmelskes fascinationskraft og dragning bliver afløst af en dragning, der udgår fra teknologierne. Det nye er ikke, at mennesket får en ide, som i kombination med erfaringen kan fortælle, hvordan dette eller hint skal gøres. Det nye er, at ideverdenen forbindes organisk med naturen og med den givne verden og her afstedkommer den ene grænseoverskridelse efter den anden.

Den matrielle revolution er en frisættelse af den givne verden, idet den givne verdens bindinger og begrænsninger opløses.

Det er i princippet virkeliggørelsen af den gamle græsk-dualistiske drøm om forløsning fra alt det, der på jorden binder, nager og forpligter.

Den jordiske verden får igennem de nye teknologier ved videnskabens hjælp del i den frihed og den uendelighed af muligheder, som tidligere kun tilhørte himlen, den åndelige verden, ideverdenen. Grænser flyttes eller forsvinder, bindinger opløses, hierakier nedbrydes, hidtidige autoriteter mister deres absolutte gyldighed. Og markedet bliver det – stedløse! – princip, der formidler den nye virkelighed og mulighedernes uendelighed til borgeren.

Det dybt interessante i vores sammenhæng er, hvorledes eksisterende institutioner, strukturer og ordninger, som med et vist antal år på bagen har samlet historie omkring sig, i dag altid, omend ubevidst, betragtes som en mulig modstander, en fjende, set i det modernes kikkert, der er rettet imod fremtidens uendelighed af muligheder.

Den eksisterende kultur og historie, eller hvad der er tilbage, er uvilkårligt under mistanke for at være en hindring for det højere mål.

Det er baggrunden for de fra det moderne samfunds- og kulturliv velkendte aggressive og hadefulde angreb på traditioner og etablerede institutioner. Angreb, der ikke altid bæres af indlysende argumenter, men hvor fornuftige indvendinger alligevel kommer til kort, fordi angrebet på forunderlig vis synes at have fået den moralske retfærdighed over på sin side. Jeg husker, da den daværende by- og boligminister i et interview til radioavisen afskaffede det velfungerende statslige sønderjyske landinspektorat med den ene begrundelse, at det jo var historisk!

Det betyder ikke, at den eksisterende virkelighed, som findes ude i landet, ikke under visse omstændigheder kan accepteres og blive stuere. Hvis den nemlig trækkes ud af sin sammenhæng og formuleres som et projekt, kommer på museum eller finansloven, eller undelægges en eller anden grad af målstyring, hvorved den ophøjes til en ide, nogen har fået og skrevet en rapport om...

Afslutningsvis må jeg indrømme, at jeg drømmer om en tid, hvor vi ikke kun taler om værdiernes nødvendighed, men også om ofrenes nødvendighed..

For mennesket er ikke stedløst i sjælen, og historien og historierne skabes bl.a. af de ofre, der bringes for stederne. Jeg ved udmærket, at nationalismens spor er skræmmende og kan gøre ethvert rettænkende og oplyst menneske til tilhænger af globaliseringen. Men der er altid en grøft på begge sider af vejen. Og menneskets kærlighed og forpligtethed på det, som er blevet deres sted, må ikke i sig selv dæmoniseres.

Og så drømmer jeg iøvrigt om en tid, hvor vi

ikke kun taler om rationalitet og effektivitet, men også om kultur.

Jeg ved, at det er en fortærsket og banal modsætning. Men den skal nævnes alligevel. Forskellen på de små og store sygehuse eksempelvis er ikke kun et spørgsmål om penge og rationalitet, men også eller dybest set om, hvilke kulturelle mål, der foresvæver os. Er vores kulturelle mål himmelflugt, så kan stort ikke blive stort eller fuldkommen nok. Eller kan vi stadig nøjes med et sted på jorden? De mennesker, jeg møder i min dagligdag som præst, er

ikke kun interesseret i overlevelse for enhver ekspertpris, men også i, at der findes en mening, en betydning, lidt ånd og kultur der, hvor de ved skæbne og tilfælde selv er blevet anbragt.

Med disse ord vil jeg gerne sige, at det er en lykke, at der findes en institution som Historisk Samfund, der registrerer og bevarer og interesserer sig for alt det, vi andre haster igennem, for det kan ikke undværes. Tillykke med jubilæet.

Historisk Samfund for Ribe Amt 100 år

Af Formand for Undervisnings- og Kulturudvalg i Ribe Amt, Harry Hansen

Jeg er glad for i dag som formand for Undervisnings- og Kulturudvalget i Ribe Amt at kunne være blandt festtalerne i anledning af 100- års jubilæet i Historisk Samfund for Ribe Amt.

Det går så stærkt i dag

Meget stærkere, end da denne forening blev grundlagt for 100 år siden

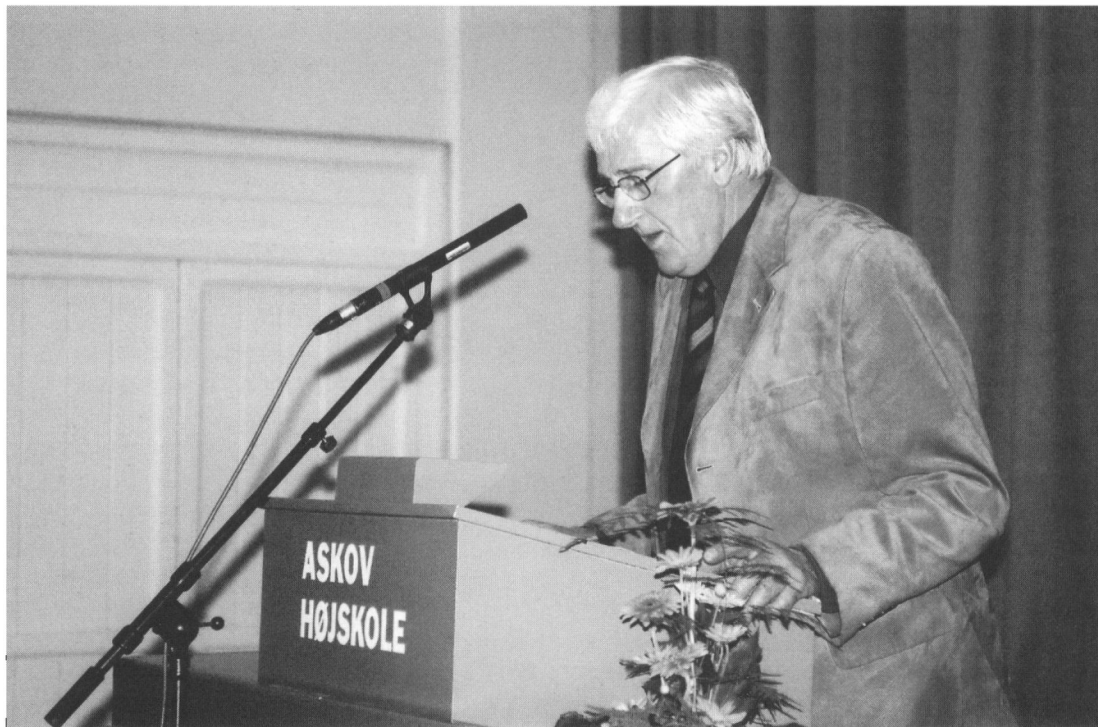
Verden er med mediernes overstrømmende aktivitet blevet meget mindre. Det vælter ind med begivenheder, som man føler man skal have en holdning til. Det globale samfund trænger sig ind i folks dagligstuer. Det er spændende, såkaldt almindelige mennesker har muligheder for at følge med i ting, som de for ikke så mange år siden intet anede om, da informationsstrømmen var en anden.

Men det er lidt anstrengende – med et moderne ord – stressende, hele tiden at få

oplysninger om begivenheder i lande med en dagligdag, man oftest ingen indflydelse har på og ikke helt kan forholde sig til.

Derfor er det godt, vi har nogle bastioner i vort samfund, som stædigt holder fast på det der var, det der sker lige nu og det, der vil ske i fremtiden. Og vel at mærke det nære, det der sker i vores lille hjørne af verden.

Man skal kende sin historie for at kende sig selv. Mange unge danskere vil nok trække på skulderen af en sådan udtalelse. De har slet ikke tid til at forstå, at det er vigtigt, de har ikke behov for at vide noget om baggrunden for den by de bor i. Det gør heller ikke noget. Den interesse kommer naturligt, når man via børn, ægteskab og job bliver en etableret del af et samfund. Derfor er det heller ikke så underligt og i grunden ikke specielt trist, at det er svært at få de unge til at interessere sig for det, denne forening står for. Det kommer når de bliver ældre.

Harry Hansen, fmd. for Ribe Amts undervisnings- og kulturudvalg, taler til Historisk Samfunds jubilæumsmøde på Askov d. 5. oktober 2002. Foto: Torben Hvass. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

Jeg har læst et sted, at siden internettet er kommet ind i folks stuer, er interessen for at lave slægtsforskning blevet endnu større, end den har været før. Lynhurtigt kan man finde oplysninger fra forskellige databaser, og dermed blive klogere på sin egen herkomst.

Men det er ikke nok at vide, at man er en direkte efterkommer efter Skipper Clement, at ens tip- tip oldefar var uægte barn af en af de danske konger eller at man i virkeligheden har rødder i de franske alper via en af Napoleons soldater, der var på afveje. Man skal også kende den egn man bor i, vide hvorfor den og den gård har en underlig tilbygning og at der fak-

tisk var skole i huset ved siden af ens eget for 100 år siden.

Hvis man ernærer sig som fisker i Ribe Amt – og dem er der jo ikke mange tilbage af – er det sikkert interessant at vide, at Vandrehjemmet i Esbjerg i midten af forrige århundrede var fiskerhøjskole.

Der tales meget om flygtninge i dag. Vi møder flygtninge fra fjerne lande på gaden og ser billeder fra flygtningelejre i TV. De færreste af hos har selv besøgt en flygtningelejer og har derfor kun et vagt begreb om, hvad det egentlig er. Derfor kan det måske sætte nogle ting i perspektiv, når man finder ud af, at der i

Oksbøl lå en stor flygtningelejr for flygtninge fra det østlige Tyskland og nuværende Polen i årene efter Anden Verdenskrig.

Og det er måske ikke nødvendigt, men i hvert fald sjovt at vide, hvordan en 10-årig dreng oplevede Esbjerg i 1920.

Alle disse beretninger og mange mange flere, kan man læse om i de årsskrifter Historisk Samfund for Ribe Amt har udgivet gennem årene. Der er også beretninger om mennesker, der har boet i området og som er taget med, enten fordi de har gjort noget særligt, fordi de har været ude at se sig om i verden – eller måske fordi de ganske enkelt var sære – anderledes end gennemsnittet og derfor har fortjent en plads i eftertidens historiske skrifter.

Foreningen har gennem årene selv iværksat

og foreslået mange forskellige undersøgelser af forhold i Ribe Amt. Således kan man i årbogen for 1994 læse om begravelsesskikke i Ribe Amt og dermed få opklaret nogle af de spørgsmål, man måske ofte har omkring dette emne. Hvorfor kan man på Ribegnen se, at der bliver strøet blomster eller lagt buketter ud på den vej kisten passerer? Jo, det her ifølge årbogen været almindeligt før i tiden – nu er det sjældent og centreret omkring forskellige lokalsamfund.

Tak for det store og seriøse arbejde I udfører omkring forskning af lokalhistorien i den egn af landet, hvor vi bor. Jeg håber I må blive ved med at have lysten til det. For det er væsentlig, det I gør.

Tillykke med de første 100 år – held og lykke med de næste.

Historisk Samfunds 100 års jubilæum på Askov Højskole

Af: Søren Manøe, Ølgod

Historisk Samfunds formand Jørgen Dieckmann Rasmussen har bedt mig sige noget om mit møde med Historisk Samfund og om nogle af de personer, begivenheder, som jeg mødte der.

Det er en svær opgave, fordi Historisk S. har givet mig så mange oplevelser, også menneskelige. En umulig opgave, da jeg ikke retfærdig kan give et billede af de mange personer, som jeg oplevede og blev beriget af. Derfor undskyld, at jeg kun nævner nogle få, gerne ville jeg have taget flere med på listen.

Historisk Samfund har – måske lyder det lidt højtideligt, – men det er det også – været en

væsentlig del af mit liv. Historisk Samfund har været som at have en god ven at følges med, at rådføre sig med og altid få et kvalificeret svar på sine spørgsmål.

Mit møde med Historisk Samfund

Uden at være klar over, hvad Historisk Samfund var, mødte jeg – uvist af hvilken grund – en side – en vigtig side af Historisk Samfund – allerede da jeg var en stor skoleknægt, der gik i Sig Skole. Den historiske formidling blev en af Historisk Samfunds hjørnesten, og det var den, der gav mig indgang til oplevelsen af lokalhistorien.

På en eller anden ukendt måde fandt jeg frem til H.K. Kristensens bog "Øster Horne Herred", som blev udgivet af Historisk Samfund i 1944. Jeg var da 10 år, så det har nok været et par år senere, jeg ved det ikke. Heri læste jeg, at der på min skolevej – de 2½ km. fra mit barndomshjem i Karlsgårde til skolen i Sig -, var blevet udgravet et romansk og et gotisk kapel med kirkegård, samt tilhørende hellig kilde, alt tilhørende dyrkelsen af den hellige Skt. Birgitte eller Skt. Gertrud. På Kapelbanken lå det hele. Kilden fandt jeg dog aldrig. Den var vist allerede da taget af Varde Å, der løber tæt neden for kapelbanken. Men ikke nok med det, ude i Varde Å's enge havde der ligget en middelalderborg Knubholm eller Karlsgård. Det kunne sætte en's fantasi i svingninger.

Da jeg kom på Statsskolen i Esbjerg, fik jeg lektor Bue Kaae som lærer. Historien må have haft et vist tag i mig, idet jeg inviterede ham hjem til os en søndag, at vi sammen kunne opleve disse steder samt et par mere. Det var en dag der gjorde indtryk.

Da jeg senere begyndte på Aftenseminariet i Esbjerg, fik jeg igen Bue Kaae som historie-lærer, og jeg havde valgt historie som liniefag.

Det blev en berigelse for mig at få del i Kaae's store viden, og her undlod han aldrig at give gode råd, stillede krævende opgaver, hvor han gang på gang henviste til Historisk Samfunds årbøger og særpublikationer, inddrog disse helt naturligt i undervisningen og i de stillede opgaver. Her fandt jeg en skatkiste, som lukkede op for lokalhistorien, det der var lige udenfor, og som man kunne opøge og opleve.

Kaae's undervisning greb os på linieholdet. Historisk Samfund havde på det tidspunkt et særtilbud til studerende, idet disse kunne blive medlemmer til ½ pris og modtage enkelte gratis bøger som bl.a. Danmarks Riges Breve. Jeg skaffede da godt og vel 100 nye medlemmer.

Ordningen blev efterfølgende forsøgt ved Ribe Seminarium, som gav et lignende antal, dog uden min fortjeneste, højst måske som inspiration.

Disse indmeldelser blev på hjemvejen til Ølgod afleveret hos Historisk Samfunds redaktør H. K. Kristensen i Varde. Her oplevede jeg Aladdins hule. Historiske bøger fra gulv til loft, en person hvis viden overgik alt. Man har sagt, at H. K. Kristensen kendte alle mennesker i Ribe Amt siden år 1400, samt vidste hvad de havde bedrevet på godt og ondt. En oplevelse at få del i bare lidt af denne viden og lære dette menneske at kende. Kernen i hans arbejde var en række stilehæfter med kildehenvisninger, en række cigarkasser på hylden over hans skrivebord fyldt med små sedler, selvfølgelig genbrug af konvolutter, formularer osv.

En flittig historiker med et væld af publikationer, artikler og foredrag bag sig. Når han skrev bøger, fandt han sine mange små sedler med henvisninger og kilder frem. Han sorterede dem, trak dem på en snor og skrev. En mand med selvkritik og kildekritik, en mand af historisk format vel nok Vestjyllands største historiker.

Et træk om genbrug. H.K. Kristensen var sparsommelig aldrig nærig. Når jeg fik brev fra ham, som skete flere gange ugentlig, var brevene ofte skrevet på tyske formularer, som han havde fundet på loftet i Lunde Skole, hvor han havde været førstelærer, eller opsprættede konvolutter eller andet. Ofte var der skrevet en sidste bemærkning uden på kuerten, efter han havde afsluttet brevet. Et husker jeg: »Lovløsheden bliver værre og værre. I nat har de plyndret Åbenrå Museum«.

En dag sagde jeg, at nu var grænsen nået, da fik jeg breve skrevet på bagsiden af dødsattester for Lunde-Outtrup pastorat.

Historisk Samfunds generalforsamling i

Grindsted i 1974 blev en betydningsfuld dag for mig.

Vi sad i den store sal på Hansens Hotel, da vores gode ven, lærer Holger Øllgaard, der oprettede Ølgod Museum, og som kom til at betyde så meget for mig og mit senere virke, kom hen og sagde: »Nu oplever du at blive, hvad jeg aldrig har været – nemlig medlem af Historisk Samfunds' bestyrelse«. Bestyrelsen havde netop afsluttet bestyrelsesmødet forud for generalforsamlingen.

Øllgaard havde i mange år været revisor i Historisk Samfund og ønskede at gå af for åbenbart at give plads for mig. Formanden gennem 27 år Salomon Frifelt ville også trække sig og ligeledes redaktør P. Friis, Varde. Det betød, at overlærer Valdemar Andersen, Bække og jeg blev foreslået til bestyrelsen og valgt af generalforsamlingen. Ny revisor blev gdr. Svend B. Troelsen, Vester Vedsted.

Øllgaards ord med, at han kun var revisor, skal tages med en gran salt, idet han og den anden revisor altid deltog i bestyrelsesmøderne på lige fod med valgte bestyrelsesmedlemmer. Historisk Samfund er den eneste bestyrelse, som jeg kender, der har haft denne ordning. Så vidste revisorerne også, hvad der var sket og besluttet på bestyrelsesmøderne.

Et par dage efter kunne man læse i avisen, at jeg var det yngste medlem af en Historisk Samfunds' bestyrelse på landsplan, hvor så end journalisten vidste det fra.

Noget var der om snakken, idet bestyrelsens gennemsnitsalder lå godt placeret i den modne alder.

Modne mennesker er gode at omgås, det fik jeg også lært.

Det blev til 30 bestyrelsesår med en række dejlige mennesker, som elskede at delagtiggøre andre i lokalhistorien.

Bestyrelsen bestod af, ud over de nævnte:

seminarierektor Svend Mogensen, Ribe, pastor Knud Høgsbro Østergaard, Åstrup, snedkermester Niels Thomsen, Esbjerg, sparekassedirektør O. Clausen Nielsen, Ribe, der valgtes til formand, Christa Kvist, Egtved og H. K. Kristensen, Varde. Det blev til travle bestyrelsesår med mange udgivelser, arrangementer og andre tiltag.

Efter et par år på formandsposten flyttede Clausen Nielsen fra Ribe og H. K. Kristensen overtog posten i tre år, hvorefter Stiftamtmand Morten Edelberg blev valgt til formand.

Jeg glemmer aldrig det første bestyrelsesmøde. Edelberg var vant til, at amtsrådsmedlemmerne havde kalkuleret med en fastsat tid til amtsrådsmøderne og ofte skulle indfri andre aftaler senere på dagen, hvorfor møderne blev kørt meget stramt. Vi var i bestyrelsen meget spændt på amtmandens overtagelse af formandsposten, og det første møde var slut, allerede inden vi fik vendt os om. H.K. Kristensen og jeg talte meget om denne nye stil på vej hjem i bilen. Noget rystede var vi.

Ved næste møde indledte Edelberg med at sige, at han havde erfaret, at vi på Historisk Samfunds bestyrelsesmøder skulle have god tid til drøftelser og også have tid til at hygge os sammen, hvorfor han ville foreslå, at vi lagde møderne sidst på eftermiddagen og gerne sluttede med en lille, men beskeden middag bagefter. Ofte mødtes vi i amtmandsgården og også i privaten. Edelberg-perioden kan betegnes som guldalderperioden. Her var en person, som kunne lukke kasser op, og som havde et væld af kontakter. Ligeledes var han en yderst historisk vidende person. Historisk Samfund blev en meget kær opgave for ham.

Vores økonomi blev ved et slag forbedret i ganske betydelig grad, ja så meget at vi ikke betragtede den som noget problem. Altid havde vi mindst 100.000 kr. i kassen, så vi

kunne løse enhver opgave uden at skulle skele til økonomien. Bogudgivelsernes antal steg, og det samme gjorde vort medlemstal, som ved en energisk kampagne kom op på 1800.

Når der var tale om udflugter, lukkede Edelbergs mange forbindelser eller lukkede døre op for Historisk Samfund. Jeg mindes de spændende oplevelser på blandt andet Schackenborg, hvor grev Schack og hans kone viste os rundt i de private gemakker, Margård, Gyldensten med flere. Det blev også til udflugt til Tutankhamon udstillingen i Hamborg.

Den største udflugtsucces blev turen til Karlsgårde Vandkraftstation, hvor forstander Arnfred fra Askov Højskole fortalte om værkets anlæggelse og hans vedvirken som elektroingeniør. Det var en oplevelse at høre Arnfred tale til den store menneskemængde. Tanken var, at vi skulle køre over Nørholm Hede, hvor vi ville gøre holdt, og hvor H.K. Kristensen ville fortælle om heden. Dette måtte vi droppe, da de mange biler ville fylde hele vejen over heden. Vi kørte i stedet til Nørholm Gods, hvor baron Rosenørn-Lehn havde givet tilladelse til, at vi måtte se godsets hovedbygning og have. Hvor mange vi var, vidste vi ikke, men vi talte 220 personbiler i Nørholms gård, så mon ikke omkring 600 var et realistisk tal.

Dette gav i hvert fald problemer bagefter, hvor vi skulle se den lille Hodde gl. Skole, hvor jeg skulle fortælle om skolen. Derefter var der kaffe på Letbæk Mølle, som kunne tage godt 100 mennesker. Vi måtte sende folk til Tistrup og Sig for at de der kunne blive betjent. En succes men også noget af et mareridt for arrangørerne.

Af yngre kræfter var antikvar Mogens Bencard fra Antikvarisk Samling i Ribe kommet med i bestyrelsen. Mogens var en person med mange nye tiltage og en inspirator at have med i arbejdet.

I 1977 døde Edelberg og Verner Bruhn blev vores nye formand. Udgivervirksomhedens ekspansion fortsatte, og årbogen og nye publikationer blev præget af Verner Bruhns interesse og store viden om nyere og nyeste tid, noget som var afgørende forskelligt fra tidligere tiders holdning. Denne fornyelse af stoffet i årbogen, særpublikationer og andre arrangementer var med til at bære Historisk Samfund gennem den nedgangstid, der kom til at præge første del af hans formandsperiode.

Vi måtte dog konstatere en tilbagegang i medlemstal, som især skyldtes kartoffelkur, økonomisk tilbagegang i samfundet. Hertil kom konkurrerende udgivelser fra museer og arkiver, samt lokaludgivelsen Vestjyder fortæller.

En vigtig og tiltrængt fornyelse af Historisk Samfund kendetegnede Verner Bruhns formandsperiode.

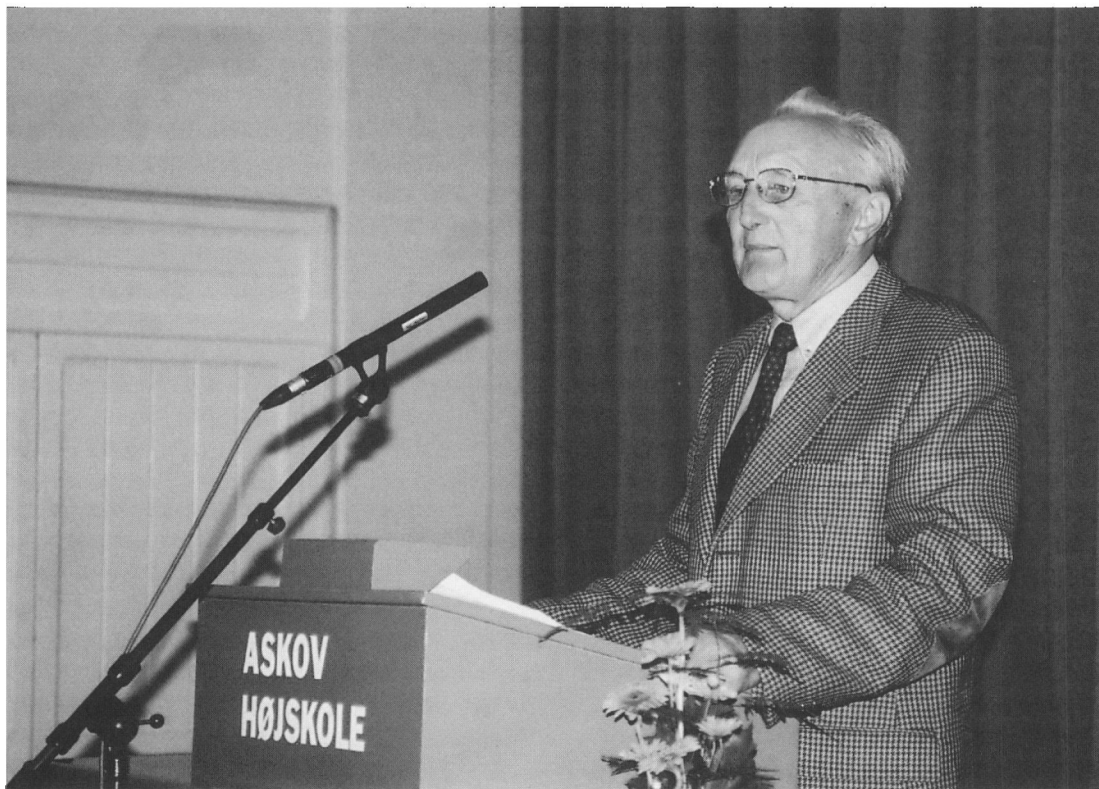
Det er også Verner Bruhns fortjeneste, at der blev indstiftet en pris til påskønnelse af det lokalhistoriske arbejde, som udføres af mange ikke historisk uddannede personer. I erkendelsen og taknemmeligheden for, hvad Historisk Samfunds nestor H.K. Kristensen har betydet for Samfundet, bærer prisen hans navn H.K. Kristensen-prisen. Den blev første gang uddelt i 1978.

Verner Bruhn havde det princip højest at sidde som formand i to perioder. Det lykkedes at overtale ham til at tage ti år i bestyrelsen. I 1987 gik han af, og jeg blev valgt til formand.

Det tilkommer ikke mig at kommentere min formandsperiode, det gør andre bedre.

I 1994 opdagede jeg, at jeg havde siddet i bestyrelsen i 30 år, kun overgået af H.K. Kristensen. Nu var det på tide at meddele min afgang. De mange år blev for mig lykkelige år, som i den grad har beriget min person.

Ved årsmødet i Hovborg blev Jørgen

Søren Manøe, fhv. museumsinspektør og tidligere formand for Historisk Samfund for Ribe Amt, fortalte bl.a. om sine mange gode oplevelser med Historisk Samfund for Ribe Amt. Foto: Torben Hvass. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Dieckmann Rasmussen valgt som min efterfølger, et godt valg. Et gammelt udtryk siger, at om 100 år er alting glemmt.

Ved at se registeret til Historisk Samfund 100 årbøger, gennemlæse den række særpublikationer, som Historisk Samfund gennem årene har produceret, så er intet mere forkert. Her ligger hovedparten og det væsentligst af Ribe Amts lokalhistorie optegnet og bevaret og tegner dermed et fortrinligt billede af amtet gennem 100 år. Dette overleveres til eftertiden.

Vi kan være Historisk Samfunds skiftende

bestyrelser samt de mange forfattere dybt taknemmelige for den arv, der ligger her foran os. Den kan vi nu videregive til de næste generationer.

Mit ønske for Historisk Samfund skal være, at der stadig må være brug for en amtshistorisk forening til at vække og nære den historiske sans og interesse for den lokale historie og værne om de historiske minder, som findes i amtet, som det så rigtigt er anført i foreningens formålsparagraf fra 1902.

Tillykke med jubilæet.

Historisk Samfund for Ribe Amt 100 år

Af formand for Historisk Samfund for Sønderjyllands Amt, Lars Henningsen

Kære venner

I dag er der fest – jeg har glædet mig til at komme fra Sønderjylland for at ønske tillykke til vor naboforening. Det gør jeg på vegne af Historisk Samfund for Sønderjylland – med fornøjelse – for vi er jo gode venner. Vi bytter årbøger – jeg tror vi inspirerer hinanden – jeg husker at da I begyndte at planlægge 100 års registret, så kom der en forespørgsel til os i Sønderjylland, hvordan vi havde finansieret og virkeliggjort vort 100 års register i 1989. Vi bor med andre ord ved siden af hinanden – som gode naboer.

Godt nok – det kan man nok fremhæve på en festdag som i dag – men pas nu på – vi er jo historikere. Det vil sige vi skal være ærlige – og ikke fordi der er fest i dag komme til at påstå, at det altid har været idyl mellem vore to områder. Nej – tværtimod, der var engang, da vi var knap så gode venner – sønderjyderne og dem i Ribe Amt.

Vi havde jo vore indbyrdes problemer i de gode gamle dage – jeg tænker på dengang, da vi boede blandet imellem hinanden i de såkaldte enklaver og de blandede distrikter. Det gik ikke helt uden besvær. Lige fra Hjortlund og Jedsted i nord til Møgeltonder og Rudbøl i syd – og langt ind i Haderslev Vesteramt lå kongerigske – Ribe Amt tilhørende ejendomme – og slesvigske ejendomme før 1864 spredt mellem hinanden – ja som sagt langt ind i Haderslev Amt, helt til Toftlund var der ejendomme tilhørende Ribe Amt. Faktisk var kun fem sogne, beliggende i Tørninglen udelt slesvigske. Det gav selvfølgelig problemer mellem ribefolk og sønderjyder.

Gang på gang blev det forsøgt at ændre forholdene. I 1728 blev det forsøgt at udveksle ejendommene, siden forsøgte Struensee sig og sidst blev problemerne drøftet i stændersalen i Viborg i 1830'erne og i 1856 forsøgtes med et lovforslag at lægge sogne enten helt under Ribe Amt eller helt under Slesvig.

Forvirringen mellem Ribe og Sønderjylland var faktisk så stor, at der var gode grunde til reformer. I stændersalen i Viborg udtalte Hans Wulff fra Nebel Mølle i 1838: »Man træffer mangen en gang vildrede, som ej er let at finde ud af«. Kilderne beretter om parodiske forhold mellem Ribe Amts og sønderjyske undersætter i samme sogne. I Ribe Stiftstidende fra 1858 kunne man f.eks. læse om en brand i Toftlund Kro. Det lykkedes ikke at redde kroen – »for uagtet herredsfogeden bor ved siden af kroen, hører gården under Ribehus birk«. Så hjælpen var langt borte.

I Rigsdagstidende for 1856-57 berettes tilsvarende fra et af enklavesognene: »I vort sogn er der to sognefogeder, en under Ribe, en under Slesvig. De er aldrig enige om samtidig at foretage reparation. Når f.eks. en slesvigsk bonde får ordre af sognefogeden til at møde og istandsætte vejen og bonden erfarer, at hans nabo, der er Ribe-bonde, ikke har fået lignende ordre fra sin sognefoged, så tænker den første som så: »Kan min nabo blive hjemme kan jeg også, han lader altså veje være veje«. det fremmede jo ikke effektiviteten.

Alligevel lykkedes det ikke at få løst problemet mellem Ribe Amts og de slesvigske undersætter før 1864. Hvorfor ikke? Ja, læser man som sønderjyde kilderne bliver man beskæm-

met. Vi sønderjyder husker normalt gerne på, hvordan sønderjyderne følte sig overlegne over for dem oppe fra Jylland. Men i denne historie er budskabet et andet. Fra Ribeenklaverne på Før og Amrum afviste man i 1770erne at komme under Slesvig – for dér var skatten højere og retsvæsenet dyrere end i Ribe Amt. Langt senere udtalte ribeundersætter herfra igen: »Vi føler os lykkelige under danske forhold, og vil ikke under Slesvig.« I 1840'erne hed det gang på gang at Ribe Amts undersætter foretrækker de danske love fremfor Slesvig, »hvor lovene er så indviklede og retsplejen så kostbar... Vi kan derfor ikke betragte det uden som en sørgelig skæbne, dersom vi skal henlægges under Haderslev Amt.«

De mange forhandlinger om en udligning mellem Ribe og Slesvig løb ud i sandet i 1850'erne. Ribe Amts folk ville ikke give afkald på de frihedsgoder, de havde fået under juni-grundloven. I Slesvig herskede jo endnu enevælde.

Gnidningerne mellem Ribe og Sønderjylland fik altså lov at bestå. Tilspidset kan man sige at først nederlaget i 1864 og Preussen løste problemet – med sværdet. Enklaverne blev jo efter 1864 lagt under Slesvig og de otte sogne ved Kolding kom i stedet til Danmark.

Med dette vil jeg blot sige, at vi har en spændende grænsehistorie – mellem Ribe Amt og Sønderjylland – ikke helt harmonisk altid – ikke en festdagshistorie – måske kan vi to foreninger en gang lave et tværgående forskningsprojekt derom!

Den indbyrdes afhængighed og påvirkning findes i denne historie – og i mange andre. Også i vor fælles foreningshistorie findes den. Sidst i 1890'erne var det forstanderen for mælkeriskolen i Ribe, S. H. Salling, som fostrede tanken om at oprette historiske læsekredse i Sønderjylland. Faktisk fik han oprettet en del.

Der blev holdt årlige fællesmøder om efteråret for dem – det skete nord for grænsen i Ribe og Vamdrup. Det blev omkring 1910 planlagt at disse læsekredse skulle danne en historisk forening i Sønderjylland. I 1911 skitserede Salling sågar planen for et »Sønderjysk historisk Samfund«. Det blev nu ikke til noget – verdenskrigen kom imellem. Først i 1922 oprettedes en historisk forening i Sønderjylland, nemlig vore dages Historisk Samfund for Sønderjylland. Dans Historisk Fællesforening var dengang fadder, og forbilledet var de amts-historiske samfund nord for Kongeåen. Med andre ord: Historisk Samfund for Sønderjylland, som jeg er formand for, udsprang af Sallings tanker, udformet i Ribe 1911, og den sønderjyske forening blev skabt over samme læst som de amtshistoriske samfund i Danmark. Altså over samme læst som Historisk Samfund for Ribe Amt. Kort sagt: De to historiske samfund, i Ribe og i Sønderjylland, har fælles baggrund, og en del tanker bag Historisk Samfund blev fostret netop i Ribe. Selv om vi iøvrigt er nok så forskellige, i historie og virksomhed, har vi altså en fælles historie.

Det er der grund til at minde om i dag. Mange andre vil have ordet, derfor vil jeg slutte. Men det skal være med et tillykke, tillykke med jubilæet, med de flotte og nyttige jubilæumspublikationer, med al den megen aktivitet, tak for et naboskab, som i dag slet ikke har nogen af de spændinger, som herskede i den fortid jeg fortalte lidt om. Tværtimod kan den gode nutid måske danne basis for et udbygget samarbejde. Det er vi altid med på.

Tillykke og tak for æ bøj her til i dag.

Ringkøbing Amt

Af sekretær for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt Leif Novrup

På vegne af Historisk samfund for Ringkøbing Amt siger jeg tak for indbydelsen til at være med her i dag ve Historisk Samfund for Ribe Amts 100 års jubilæum og jeg skulle hilse fra vores formand Knud Jessen.

Som det første historiske samfund i landet kan I nu fejre 100 års. Vi må vente fem år endnu. Historisk Samfund for Ringkøbing Amt holdt nemlig stiftende generalforsamling i Ringkøbing den 11. april 1907. På dette tidspunkt var der indmeldt 540 medlemmer. I dag ligger vi på godt 1200 medlemmer, men mister år for år flere end vi får ind af nye. Sikkert et generelt problem for de historiske amtsamfund.

Vi vil ønske jer tillykke med jubilæet og god vind fremover.

Jeg vil derpå på egne vegne tillade mig at komme med et par betragtninger. Jeg er tredie generation, der sidder i amtsamfundets bestyrelse. Jeg er født i Oxbøl i Ribe amt og opvokset i Staushede og har gået på Vejle Realskole.

Selv hedder jeg Leif Novrup og sidder i dag som sekretær i Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Min far Leo Novrup sad gennem en del år i Vejle Amts Historiske Samfund. Men nu kommer det vigtigste. Min bedstefar hed H. P. H. Novrup og sad i 30 år i bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt. Nemlig fra 1912 – 1942. Fra han var 51 til 81 år gammel. Han boede i Alslev ved varde, hvor han var lærer. I sine håndskrevne erindringer, som jeg er den heldige ejer af, har han også et afsnit om Historisk Samfund for Ribe Amt.

Og jeg synes det må være en anledning til

netop her i dag ved 100 års jubilæet, at læse lidt op fra hans erindringer, for at høre et tidligere bestyrelsesmedlem beskrive forholdene dengang. Der fortælles også hvilken stor betydning oprettelsen af Historisk Samfund betød.

Jeg tillader mig at citere fra erindringerne, der er skrevet i 1935:

»Historisk Samfund for Ribe Amt er stiftet 1902. Forstander Ludvig Schrøder, Askov talte i 1900 med Stiftamtmand Stemann, Ribe, om han ikke fandt, at der var jordbund for et historisk Samfund her i amtet til oplivelse af den historiske sans og interesse.

Stiftamtmanden overvejede sagen, og et års tid senere indbød han nogle historisk interesserede mænd til et møde i Ribe. 1902 blev samfundets vedtægter vedtagne. Det var det første af de senere ret talrige Historiske Samfund.

Min uudviklede lokalhistoriske interesse fik et stærkt stød fremad, og jeg indmeldte mig i samfundet.

Jeg havde helt fra min drengetid interesseret mig for min bedstefars deltagelse i Napoleonskrigene og hans handelsvirksomhed, og et par gange havde jeg fået ham til at fortælle lidt, hvilket jeg dog ikke havde opnoteret. Da jeg blev voksen forsøgte jeg at få ham til at fortælle i sammenhæng, men det mislykkedes. Han var nemlig da så døv, at det var med det yderste besvær at føre en samtale, og tilmed var han dengang 95 år. Jeg noterede enkelte småtræk op, men det var også det hele.

Da nu Historisk Samfund var stiftet vågnede lysten til at skrive en afhandling om bedstefar, og jeg gav mig i lag med arbejdet. Først tog jeg

fat på, hvad jeg selv kunne huske, og hvad jeg kunne få hos ældre folk. Dernæst fik jeg nogle papirer i Sneum, hvor der var en familie, der havde haft nogen forbindelse med ham. Jeg indsendte så mit manuskript til pastor Richter i Vejen, der var redaktør af årbogen. Det blev straks antaget og kom i årbogen 1906.

I året 1912 fik jeg en opfordring fra Richter i Vejen om at tage mod valg til Historisk Samfunds bestyrelse i stedeet for overlærer J. Olsen, Varde, der var afgået ved døden. Jeg blev valgt og har siden siddet i bestyrelsen. I mange år holdt vi bestyrelsesmøder hos bestyrelsens medlemmer, og de var altid meget fornøjelige, da havde vi vore hustruer med. Vi har således været to gange hos stiftamtmand kammerherre Stemann i Ribe, en gang hos pastor Jørgensen, Farup, en gang hos pastor M. H. Nielsen, Kvong, to gange hos konsul Breinholdt, Esbjerg, en gang hos tandlæge Tørbøl, Nørre Nebel, to gange hos redaktør Willemoes, Ribe, og i 1921 havde vi bestyrelsen hos os i Alslev Skole, en gang hos landbrugs lærer E. Konradi, Ladelundgård. Vi har holdt vore årsmøder rundt omkring i amtet: Askov højskole, flere gange i Varde, i Nørre Nebel, Oxbøl, Esbjerg, Torstrup, Ølgod, Bramming, Sønderho, Nordby, Fanø, Andsager, Grindsted, Føvling, Farup, Tjæreborg, flere gange i Ribe, Alslev, Oxy, Ladelundgård.

Vore bestyrelsesmøder har vi de senere år holdt på Hotel Kikkenborg i Bramming, som er det mest centrale sted.

Kammerherre Stemann var en dygtig formand med udpræget historisk sans. Hans ledelse af Samfundet er ikke bleven overtruffen af de senere formænd. Han var mere end en topfigur. Det gav vel nok Samfundet en vis anseelse at have selve stiftamtmanden som formand, men hans administrative evner var også medvirkende til Samfundets fremgang. Hans efter-

mand blev Dr. Marius Kristensen, Askov, der vel var historiker, men savnede evner som formand. Hans eftermand blev Søren Alkærsgig, Vejen. Han er vistnok den mand, der har haft det mest udprægede historiske instinkt indenfor bestyrelsen, men som formand savnede han noget af den økonomiske stabilitet, ligesom en vis kantethed bragte ham i konflikt med pressen.

Den næste formand blev redaktør Willemoes, Ribe, som var en praktisk mand, der bragte vor økonomi på god fod igen. Ribe har altid gjort krav på et bestyrelsesmedlem og da Willemoes ikke ville tage imod genvalg, valgtes stiftprovst Dr. Scharling, nærmest som en slags topfigur. Han er en behagelig mand at arejde med, men næppe nogen betydelig mand i historisk henseende. Af andre bestyrelsesmedlemmer er pastor Richter, Vejen og lærer H. K. Kristensen, Lunde, absolut de betydeligste. Richter var årbogens dygtige redaktør i mange år, og Kristensen sidder inde med en betydelig historisk viden og en vældig arbejdskraft. Han vil vist også have evner som formand og bliver nok Scharlings afløser.

Efterskrift den 11.10.1937.

Kristensen ønskede ikke at blive formand, så valgte vi forfatteren Salomon Frifelt, Ølgod.

I et brev fra Salomon Frifelt dateret 22.03. 1942 takkedes H. P. H. Novrup, Alslev for sit trofaste arbejde for Historisk Samfund gennem 30 år og blev som en anerkendelse overført til de livsvarige medlemmer.

Jørgen Dieckmann Rasmussen, formand for Historisk Samfund for Ribe Amt, overrækker H. K. Kristensen-Prisen 2002 til Verner Bruhn, tidligere formand for Historisk Samfund for Ribe Amt. Foto: Torben Hvass. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

H. K. Kristensen Prisen. H. K. Kristensen-prisen 2002

Af Jørgen Dieckmann Rasmussen

Som en overraskelse og et ikke annonceret punkt på dagsordenen for jubilæumsarrangementet havde bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt besluttet sig for at uddele den lokalhistoriske ærespris H. K. Kristensen-prisen, som blev indstiftet den 13. september 1978. Den er opkaldt efter Historisk Samfunds æresmedlem, tidligere formand og mangeårige redaktør, fhv. førstelærer H. K. Kristensen. Den er uddelt i alt 11 gange, senest i 1992.

Ifølge fundatsen uddeles prisen til en per-

son eller institution, der har gjort en fortjenstfuld indsats for det lokalhistoriske arbejde i Ribe Amt. Prisen kan tildeles for såvel en indsats gennem flere år som for en enkelt aktivitet. Der skal ved tildelingen lægges vægt på, at den belønnede indsats forener faglig kvalitet med folkelig formidling. Prisen kan ikke tildeles for en indsats, der udøves som en del af pågældendes embede.

I sin indstillingstale sagde formanden for Historisk Samfund for Ribe Amt, Jørgen

Dieckmann Rasmussen, bl.a.: »Bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt har besluttet sig for at tildele fhv. seminarielektor Verner Bruhn H. K. Kristensen-prisen 2002 for sin store og meget fortjenstfulde indsats for lokalhistorien, ikke blot i Ribe Amt, men også på landsplan. Inspireret af det frodige lokalhistoriske miljø i Ribe Amt har han dyrket lokalhistorien intensivt og gennem bøger og artikler formået at afsløre sammenhænge og forløb, som undersøgelser på landsplan ellers ikke ville have lagt for dagen. Nyere tids historie har været ét af foretrukket emne, ikke mindst de folkelige bevægelers historie, og mange har haft stor fornøjelse af at læse dine bøger og artikler, og ikke mindst efterfølgende høre dig fortælle i forbindelser med foredrag og møder

rundt om i landet. I dette meget aktive liv som historiker blev der også plads til familieliv – og Historisk Samfund for Ribe Amt. Du har været medlem af bestyrelsen i mange år, og fra 1977-1987 var du foreningens formand, hvor mange nye initiativer blev sat i gang. Efter din udtræden af bestyrelsen har du også stået bi med råd og dåd, bl.a. medvirket i redaktionsudvalget, ligesom du har været aktiv til foreningens arrangementer. En enstemmig bestyrelse var derfor hurtig til at beslutte, at H. K. Kristensen prisen 2002 – i 100-års jubilæumsåret – skulle tildeles dig«.

Herefter blev Verner Bruhn overrakt et diplom, en check på 2.500 kr. samt en buket blomster.

Takketale for HK-prisen

Af Verner Bruhn

Jeg ville have taget ordet i dag for at ønske til lykke med jubilæet. Da bestyrelsen nu har tildelt mig H.K. Kristensen-prisen, har jeg valgt at ønske til lykke og takke under et. Det ville være for anmassende og trættende, hvis jeg dukkede op på talerstolen to gange på en eftermiddag.

Da H. K. Kristensen blev gammel og ikke mere kørte bil, havde jeg fornøjelsen af at hente ham i Varde når vi skulle til møde i Historisk Samfund. Undervejs talte vi naturligvis altid om Samfundet, og det arbejde der var i gang på den ene eller anden måde. På en af disse altid inspirerende ture diskuterede vi Årbogen, og den gode HK blev så ivrig at han for at understrege sit synspunkt sad og banke-

de i frontpanelet på min lille Fiat, mens han gentog »al lokalhistorie begynder med gårdhistorien«. Hans iver skyldtes at vor redaktør – den alt for tidligt afdøde Kirsten Agerbæk – og redaktionen, var blevet enige om at bringe flere artikler fra byerne og bylivet, og det var HK altså skeptisk overfor. Han kunne ikke rigtig forstå hvorfor det var interessant at bringe en artikel om at være læredreng i 30'erne eller at være arbejder på Tobaksfabrikken i Esbjerg. Han var hverken snæversynet eller gammel-dags, men hans udgangspunkt var et andet, nemlig den landbokultur han selv var rundet af. Det var også den kultur de historiske samfund blev til i. Lokalhistorie var sognets histo-

rie med gårdshistorie, et afsnit om kirke og præster og et om skole og degne.

Sådan er det ikke mere. Historie – nationalhistorie som lokalhistorie – skifter retning og form, fordi hver generation som det ofte er sagt, må skrive sin egen historie på sin måde. Det skal man ikke begræde, for verden står ikke stille hverken i Historisk Samfund eller udenfor. Det afgørende er at man fastholder meningen med det arbejde man gør. I H.K. Kristensens bog *Øster Horne Herred* har han på titelbladet sat følgende motto: »Aldrig mister den sit håb, der bliver mindet tro«. Sådan kan det siges.

Den første artikel i den første årbog hed »Om oplivelse af den historiske sans«, skrevet af provst Nissen, Brørup. Den blev nyfortolket af professor Vagn Skovgaard-Petersen ved 75-års jubilæet, og den er i år igen nyfortolket af den tidligere leder af Lokalhistorisk Afdeling ved Københavns Universitet, Knud Prange. Og begge kan påvise at selv om vi i dag bruger andre ord og arbejder anderledes, er oplivelse af historisk sans ikke forældet – ikke bare en spændende, men en nødvendig opgave, ikke mindst i en verden der kan synes mange at være kaotisk og uoverskuelig. Det er flot at Historisk Samfund gennem 100 år har fastholdt dette sigte og medvirket til det.

Det har beredt mig megen glæde og utallige gode oplevelser at være med i dette arbejde. Jeg føler mig dybt bæret over at bestyrelsen har tildelt mig HK-Prisen og takker både ydmyg og stolt på samme tid.

Den første bog Historisk Samfund udgav var netop H.K. Kristensens omtalte bog om *Øster Horne Herred*, udgivet 1944 bl.a. »med tilskud fra Arbejdsministeriet i henhold til lov nr. 284 af 30. juni 1941 om iværksættelse af offentlige arbejder og beskæftigelse af arbejdsløse«. Hvordan den myreflittige HK overhovedet

kunne sættes i forbindelse med arbejdsløshed er mig en gåde, men tilskud fik han. Det er jo svært at give en gave til en forening som Historisk Samfund, men netop i går fortalte redaktøren mig at i bogsamlingen over Samfundets udgivelser, mangler bogen om *Øster Horne Herred*. Må jeg derfor forære jer den, ikke som tak for HK-prisen, men som en hilsen fra en der har meget at takke Historisk Samfund for.

Af Søren Mandøe, Ølgod

Var det mord? En gave fra Søren Manøe til Historisk Samfund i anledning af 100 års jubilæet

Som det fremgik af mit tidligere indlæg, har Historisk Samfund altid betydet meget for mig og mit virke.

Nu fylder en god ven 100 år og ved en fødselsdag medbringer man gerne en gave. For mange år siden kom jeg undervejs med, at der lå en spændende mordsag fra Urup på Grindsted-egnen. Mordsagen fandt sted i 1855.

Efter at være blevet pensioneret, fik jeg tid til at dykke ned i denne sag.

Det blev en større afhandling, som jeg fandt måske ville være af interesse for en større historisk interesseret kreds og mine tanker faldt på Historisk Samfunds medlemmer, og måske kunne det tillige kombineres med en hilsen til Historisk Samfunds jubilæum.

Søren Manøes bog, Var det mord blev efterfølgende sendt som en jubilæumsgave til alle Historisk Samfunds medlemmer.